

СТАНОВИЩЕ

от д-р **Светослав Михайлов Живков,**

доцент в Историческия факултет на

Софийския университет „Св. Климент Охридски“,

На дисертационния труд на **Анита Симеонова Стефанова** на тема: **„Механизми за контролирано гласоподаване в ромските общности в България 1991 – 2021 г.“**, за присъждане на образователната и научна степен **доктор** в професионално направление 3.3. Политически науки. Политология (Сравнителна българска политика) 1944)

Встъпление. Назначен съм със Заповед на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ № РД-38-93/21.02.2023 на основание чл. 4 от Закона за развитието на академичния състав в Република България за член на научно жури по защитата на докторска дисертация на **Анита Стефанова**, докторант във Философския факултет на същия университет. В това си качество представям следното становище.

Данни за докторанта и докторантурата. **Анита Симеонова Стефанова** се дипломира с бакалавърска степен по политология през 2016 г. във Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. През 2018 г. колегата завършва магистратура в програма „Политическо консултиране“ в същия университет с теза „Тенденции при контролираното гласоподаване в България 2014-2017 г.“. През 2019 – 2022 г. Стефанова е редовен докторант в катедра „Политология“. Тя успява да положи в срок и с отлични оценки предвидените в индивидуалния план

изпити, участва в няколко научни конференции, на които представя свои доклади. Текстът на последните е публикуван в научни сборници. Колегата се включва в три проекта, разработващи проблеми на изборния процес в България. Стипендиант е на фондация „Конрад Аденауер“. От 2014 г. е част от изборната администрация в България. Анита Стефанова се показва като отговорен докторант и млад учен с потенциал за развитие. Активностите ѝ във и извън рамките на Софийския университет са свидетелство за отдаденост към проблемите на изборния процес в България.

Актуалност на темата. Купуването на гласове има дълбоки традиции в България. В последните двадесет години тази незаконна практика, корумпираща изборния процес, набира скорост, а сред социално уязвимите групи придобива застрашителни размери. Съвсем естествено, този проблем привлича вниманието и на българските политолози.

Данни за дисертационния труд и автореферата. Публикации. Дисертацията на Анита Стефанова се състои от 246 стандартни страници и включва увод, три глави, заключение и библиография. В текста са имплементирани 16 графики. В допълнение, Стефанова е представила три приложения с 10 интервюта и 16 таблици с изборни резултати (общо 16 страници). В увода колегата представя целта на изследването – „да разгледа и концептуализира... опитите за овладяване на политическите права“ на ромите в България. Зададени са обектът и предметът на изследване: ромските общности и контролираното гласоподаване. Стефанова изтъква значимостта на проблема в българското общество. В увода е представена методологията на изследването и неговите етапи, а също и структурата на дисертационния труд.

Първа глава, озаглавена „Теоретична рамка и основни понятия при изследването на контролирания и купен вот“, има въвеждащ характер и се състои от три параграфа. В началото Стефанова представя еволюцията на

избирателното право и изборните системи по света и в България. Авторът аргументирано откроява основните характеристики на мажоритарните, пропорционалните и смесените системи и безпристрастно представя техните положителни и отрицателни страни. Напълно споделям нейното виждане, че не съществува съвършена изборна система, защото „практически е невъзможно“. Не съм съгласен с твърдението, че едномандатният район е „класическият вариант“ на мажоритарната система (стр. 28). Дискусионно е и съждението, че мажоритарните системи водят до „силно персонифициране на предизборната борба“ – не такъв е случаят с Великобритания. Странно защо единичният преносим глас е поставен в групата на смесените системи. Вторият параграф засяга изборния процес в България. Кратката историческа ретроспекция прави добро впечатление на рецензента. Фокусът тук разбира се попада върху актуалните електорални регулации. Напълно споделям извода на докторанта, че честите промени в изборното законодателство продуцират хаос и затруднения за избиратели и администрация. Ще добавя само, че те затрудняват и политологическия анализ на ефектите от тях. Авторът коректно посочва основните характеристики на съвременната българска пропорционална система и нейните базови елементи. Третият параграф дава дефиниции и теоретизира върху някои базови за изследването термини. Докторантът успешно посочва сходствата и разликите между купения и контролирания вот, описва основните стратегии за контрол. И тук проблемът е разгледан в по-широк пространствено-времеви контекст. Дефинират се понятията „политически пазар“, „партия“, „корупция“, „традиционно общество“, „клиентелизъм“ и др. Напълно съм съгласен с твърдението на Стефанова, че „В обществата, споделящи други цивилизационни ценности, демократичните процедури са до голяма степен чужди, което обикновено ги обрича на сигурен провал“ и че „културата на корупцията“ е характерен белег за посткомунистическите

общества. Ще добавя, че тя е традиционна като цяло и за Южна Европа (Пиренеите, Корсика, Южна Италия, Гърция).

Втора глава, озаглавена „Ромските общности в България. Осъществяване на контрол върху гласуването на ромските избиратели“, се занимава с българските цигани. Тук авторът подчертава проблемите с тяхната самоидентификация и представя битуващите в българското общество стереотипи по отношение на етноса. Стефанова синтезира основните пречки пред интегрирането на ромите по време на комунистическия режим и негативните ефекти от прехода върху социалния им статус. Отделен параграф е посветен на процесите на евангелизация при християните и на турцизацията при мюсюлманите. Изключително удачно с оглед целите на работата са представени основните икономически стратегии при ромите (гурбет, социални помощи, лихварство, просия, кражби и пр.) и маркерите за лидерство в техните общности. Докторантът представя механизмите за контролиране на вота. Това е най-приносната част от наратива в тази глава, а и като цяло в дисертацията. Тук Стефанова анализира данните, добити от проведените от нея интервюта с представители на етноса (приложение 1).

Трета глава е озаглавена „Динамика в контролираното гласоподаване и купения вот в България 2005-2021 година“. В нея докторантът представя изборните резултати в общо 55 секции за парламентарни и местни (кметски) избори (избирателна активност, дял на невалидните бюлетини и вот за водещите две партии). Изборът на хронологичен отрязък е удачно аргументиран. Същото може да се каже и за подбора на локации. Авторът е концентрирал вниманието си върху секции в десет от най-големите цигански махали в страната. Заключениета на Стефанова относно тенденциите при ромския вот са аргументирани. На база изборните резултати докторантът успешно откроява три типа модели в електоралното

поведение на циганите: 1. „Минимално волатилна с един победите“; 2. „Минимално волатилна с два победителя“; 3“. Максимално волатилна с различни победители“. Подходът е изключително удачен. Като цяло съм съгласен с предложената класификация, като въпросителни буди единствено включването на вота от кварталите „Факултета“ и „Филиповци“ към модела „Минимално волатилна с един победител“.

В края Стефанова представя основните експертни предложения за минимизиране на контролираното гласоподаване. Авторът аргументирано посочва прилагането на кои от тях би било проблематично. Описани са и мерките на служебното правителство през 2021 г. и техните последици.

Дисертацията на Стефанова представлява пълноценен научен труд. Авторът е използвал коректно източниците. Не се забелязват белези на плагиатство. Цитирането и оформлението на автореферата отговарят на академичните стандарти. Текстът е написан грамотно, на научен, но същевременно разбираем език, без излишна натовареност. Списъкът с литературата в библиографията е впечатляващ. Докторантът е използвал широк кръг от количествени и качествени методи на изследване и демонстрира безпристрастност и аналитични умения. Повечето изводи са солидно аргументирани. Повечето забележки се отнасят до периферни на основната тема въпроси. С оглед евентуално публикуване на труда тук ще се спра на още няколко недостатъка. На първо място, забелязват се несъвършенства в структурно отношение, най-вече – обособяването на отделните параграфи. Експертните предложения и мерките на правителството в края би било добре да се обособят в отделна глава. Цитирането на много места не включва съответните страници. Съдържанието на два параграфа на стр. 61 – 62 се повтаря на 64 – 65 стр. На стр. 35 по отношение изискванията за избираемост по Търновската конституция се забелязват взаимноизключващи се твърдения (относно

наличието и отсъствието на ценз). На няколко места Стефанова използва понятието „фасадна демокрация“. Би било добре терминът да се дефинира и да се аргументира неговото използване по отношение българската действителност.

Анита Стефанова представя и четири публикувани статии. Всички те засягат обекта на изследване. Съдържанието им е имплементирано в основния текст на дисертацията.

Заключение. Анита Стефанова покрива минималните национални изисквания, предвидени от законодателството на Република България. Нейната дисертация представлява завършено научно изследване с приносен за политологията характер. Заявявам, че ще гласувам „За“ присъждане научната и образователна степен „доктор“ на Анита Стефанова.

София, 23 май 2023 г.

доц. д-р Светослав Живков